

Okoljska davčna reforma: Premalo za okoljevarstveni koncept in preveč za okoljevarstveno prakso

Pomen davčnih zadev se najbolj jasno pokaže, ko za skupnost nastopijo prelomni časi. Takrat se razkrije, da z obstoječimi javnofinančnimi viri ni več mogoče plačati (novih) storitev, po katerih vse bolj povprašujejo volivci. Na prelomnost konca devetdesetih opozarjata za zahodnoevropske nazore in pričakovanja precej trdovratna in visoka brezposelnost ter precejšnje razvrdenje okolja. Na zahodu celine so politiki še do nedavnega pričakovali tisto, kar sedaj upravičeno domnevajo pri nas – da bo namreč brezposelnost zmanjšala pričakovanja volilnega telesa glede varstva okolja in s tem zmanjšala ovire, ki gospodarskemu stroju preprečujejo obratovati s polno paro. A izkazalo se je, da nimajo prav, saj so se okoljskopolitične razmere s konca sedemdesetih in začetka osemdesetih bistveno spremenile.

Zdaj si na okoljski fronti nič več ne stojita nasproti na eni strani solidno stoječ in o uporabi svojih pravic dobro podkovan srednji sloj, ki je v javnosti dobil mandat, da govori v imenu okoljsko ozaveščenega in ogroženega ljudstva, in na drugi industrija kot predstavnik gospodarstva. Od začetka devetdesetih let je okoljska fronta v razvitem svetu vse bolj podobna spopadu v samem gospodarstvu. To se dematerializira in deindustrializira in njegov inovativni del v vse strožjih okoljskih omejitvah ne vidi več grožnje gospodarskemu razvoju, temveč prej priložnost, da v konkurenčnem boju premaga politično zaščitene dinosavre iz industrijskega srednjega veka. Tako npr. glavni sovražnik avtomobilizacije družbe niso več oveneli alternativci, ki protestno poganjajo pedala svojih biciklov, temveč gospod Gates in njemu podobni, ki grozijo, da za večji del vsakdanjih opravkov, od dela in izobraževanja do nakupovanja in plačevanja, avto enostavno ne bo več potreben. In tehnične rešitve, zaradi katerih lahko postanejo nepotrebne vse nove investicije v velike elektrarne in nadaljnja ekspanzija električnih omrežij, so prav tako že tu. Kakor da se pred nami rojeva nov svet današnjih novorojencev, ki bo popolnoma drugačen od tistega, v katerem smo odraščali mi, rojeni v drugi polovici 20. stoletja. Nam se zdi podvojitev blagostanja ob prepолоvitvi izrabe surovinskih in energetskih virov, znameniti "faktor 4" – če o njem v Sloveniji zunaj ozkih krogov sploh kaj vemo – bodisi lepa bodisi nora utopija. Kakorkoli že, predusem utopija.

Toda številni znanstveniki in gospodarstveniki v središču deorganizirajočega se globalnega kapitalizma ne mislijo tako. Tudi njim se, tako kakor razvpitemu nemškemu sociologu Ulrichu Becku, vse bolj zdi,

da je "ekološko vprašanje" pravzaprav nebeški dar, ki nas bo moralno prerodil in nam odprl pot v neko drugo (po Becku "refleksivno") moderno. Tudi če bi držalo, da antropogenih podnebnih sprememb ni mogoče (prepričljivo) dokazati, se je že ob samem sumu, da se lahko zgodijo, in ob dejstvu, da je na kakršnokoli smiselno ukrepanje nesmiselno čakati, dokler ne bo podan (ali/in ovržen/ponarejen) "zadnji dokaz" o njihovem obstoju, prenekateremu podjetniku (tudi t. i. jedrskemu lobiju) preprečevanje podnebnih sprememb izkazalo za obetavno razvojno in tržno nišo. Preprosto povedano, če bi antropogenih podnebnih sprememb ne bilo, bi si jih bilo treba preprosto izmisliti. In to ne velja le za podnebne spremembe, ampak tudi za marsikatero globalno manj usodno okoljsko vprašanje. Zato kljub pritiskom establishmenta industrijske družbe nihče več ne razmišlja o tem, da bi upoštevanje zaostrojujočih se okoljevarstvenih zahtev odložili, vsaj dokler gospodarstvu grozi recesija. Prej nasprotno, da bi lahko nastali novi trgi, bi jih kazalo po motu "Kjer je nevarnost, tam je tudi rešitev" še bolj ostro in radikalno uveljaviti. Zato kaže zaradi nevzdržne razmahnjenosti in trdovratnosti tako brezposelnosti kakor tudi ogrožanja nosilnih ekosistemov spet do temeljev premisliti institucije ekonomskega gospodarstva, med njimi tudi davčni sistem. Dokler to ostaja v "razumnih mejah" (npr. nekaj pfeningov več pri litru bencina v ZRN), ki ne ogrozijo konkurenčnosti nacionalnega gospodarstva, davkarji temu ne ugovarjajo. Nasprotno, zaradi selitve kapitala v navidezni prostor veselo polnijo vse bolj prazno proračunsko malho.

Okolje je vse bolj razvrednoteno, ker škod povzročiteljem pogosto ni treba popraviti. Čisto okolje je javna dobrina, kar pomeni, da ga racionalni zasebniki niso sposobni zavarovati samo iz lastnega interesa. Zato je manjkajoče povpraševanje po njem treba zagotoviti od zunaj. Včasih z obdavčenjem razvrednotenja okolja. Če niti tega ni, postajata uporaba naravnih virov in razvrednotenja okolja vse večja in sčasoma nevzdržna.

Visoko brezposelnost naj bi zakrivili previsoki davki na delo – z njimi je vse težje financirati doseženo raven socialnih pravic vseh dosedanjih upravičencev. Rešitev za oboje, razvrednotenja okolja in visoko brezposelnost, je znižanje prispevkov za socialno varnost in povišanje obstoječih oziroma uvedba novih okoljskih davkov. Recept se imenuje okoljska davčna reforma.

Davčna reforma je okoljska zato, ker je za obdavčenje izbrana okoljska osnova – največkrat poraba energije ali emisije ogljikovega dioksida. Okoljskost reforme je torej le nominalna. Nižje razvrednotenje okolja se v fiskalnem jeziku imenuje 'znižanje davčne osnove' – tega pa davkarja ne mara in ga niti srednjeročno, kaj šele kratkoročno, ne bo želela, če že, pa le, če bi povečalo davčno eksploatacijo obstoječe osnove (povišalo davčno stopnjo) ali če bi davčno anektiralo še kakšne druge okoljske osnove. Povedano drugače, z okoljsko davčno reformo bi si davčne oblasti prisvojile vir, ki ga je razmeroma lahko administrativno obuladati – prav zato je ta osnova zanimiva tudi za okoljevarstvenike. Zato bi okoljevarstveni strategiji pristanek na reformo mogli pogojit z dopolnitvijo zasnove, tako da bi javnofinančne oblasti upravičile okoljskost v imenu davčne reforme.

Možnosti za izboljšavo sedanjih načrtov okoljske davčne reforme so številne: njen domet naj se razširi – zajame naj ne samo prihodke, ampak tudi proračunske odhodke; ti bi spodbudili naložbe v varstvo okolja in zavrli okoljsko škodljivo subvencioniranje; poleg javnih financ bi morala reforma zajeti tudi preostali del javnega sektorja, tako izvajalce javnih storitev varstva okolja kakor tudi javne obremenjevalce okolja; davčna bremena bo prerazdelila v korist lastnikov kapitala in v breme malih potrošnikov, morala pa bi jih v korist tistih, ki v družbeno (okoljsko) odgovornem ravnanju vidijo ekonomsko priložnost zase. Če okoljsko nominirani davki ne bodo začeli vplivati na ravnanje vseh, se lahko zgodi, da bo revolucija v učinkovitosti povečala porabo naravnih virov, čeprav se radikalno zmanjšuje surovinska ali energetska vsebina posameznih izdelkov ali storitev. Če bo zaradi nižjih stroškov materiala in energije oziroma cen končnih izdelkov prelita v povečanje dobičkov oziroma porabe, potem večja ekonomska učinkovitost ne bo znižala pritiskov na okolje. Priložnost, ki jo ima okoljska davčna reforma za okoljevarstvo, bo v tem primeru izgubljena.

Verjetno, drage bralke in cenjeni bralci, še niste opazili, da smo pred tremi leti z vpeljavo takse na CO₂

tudi v Sloveniji storili prve korake v okoljsko davčno reformo. Tega si ne smete očitati, saj ukrepa ni spremljala niti velika medijska promocija niti ga niste neposredno občutili na svojih žepih. Ker so modri oziroma politično oportuni okoljski davčni reformatorji še za naslednjih nekaj let oprostili največje onesnaževalce s tem toplogrednim plinom (premogovne elektrarne), zaradi skorajda zanemarljive višine takse novosti v začetku ni opazila niti slovenska industrija. To je opogumilo vlado, da je lani takso povečala. Tako je začela nekaterim podjetjem povzročati resne težave. Tudi tistim, katerih proizvodi sicer pomagajo zmanjševati (toplogredno) onesnaževanje. Ministrstvo za okolje je ravnalo politično modro, prisluhnilo je ugovorom in vpeljalo bolj sprejemljive rešitve. Toda obenem se je že pokazalo, da bo del industrije sprejel to okoljsko takso kot legitimno obremenitev le, če ne bo pomenila le iznajdljivega polnjenja državnega proračuna, ampak bo zares zbrala denar za okoljsko obnovo in posodobitev slovenske industrije. Gospodarska zbornica je tako sicer upravičeno opozorila na premajhen delež proračunskih sredstev za okoljske investicije, po drugi strani pa je dala vedeti, da zaenkrat še ne hodi vštric s tako opevano EU. Vsaj zaenkrat namreč še ni uradno predlagala, da bi namesto (nerealne) zahteve, da se ves denar, zbran z okoljskimi taksami, nameni za okoljske investicije, npr. raje ustrezno zmanjšali davčne obremenitve dela.

A morebiti zahtevamo od zbornice in podobnih ustanov preveč. Nosilci zasnove okoljske davčne reforme so, tako na "levi" kakor tudi na "desni", predussem reformatorske frakcije v intelektualnih in političnih elitah, o čemer se lahko bralec prepriča ob pregledu seznama literature in političnih strank oziroma njihovih predstavnikov (v ZRN), ki obravnavajo okoljsko davčno reformo. Seznama objavljamo na koncu tega tekstualnega sklopa. Kot kaže aktualna razprava o okoljski davčni reformi v Nemčiji – razplamtela se je zlasti po ustoličenju rdeče-zelene koalicije – je glavni nasprotnik okoljske davčne reforme kar sam splet neokorporativnih institucij. Njihovi predstavniki so si ne glede na siceršnja nasprotja in razlike enotni, da okoljska davčna reforma postavlja pod vprašaj status quo, v katerem se tako dobro počutijo in znajdejo. Kot da se je vesoljna institucionalno reprezentirana civilna družba, od sindikatov in veleindustrijskih združenj do združenj obrti in malih podjetij ter potrošniških organizacij, zbala pošasti ekološke javnofinančne reforme, ki straši po Evropi. In nič ne pomaga, če je mogoče racionalno dokazovati, da bi vsaj delavci v delovno intenzivnih panogah, mala podjetja, obrtniki in mali potrošniki s to reformo pridobili in če tudi javnomnenjske ankete med njimi kažejo precejšnjo podporo zasnovi. Za splet neokorporativnih političnih institucij je strah pred grožnjo, ki jo prinašajo spremembe, očitno močnejši od koristi, ki bi jih utegnili imeti od sprememb njihovi člani. Zato se ob ekološki davčni oziroma javnofinančni reformi ne ponuja kot nujen samo razmislek o ekonomskih, ampak tudi o političnih institucijah, vse tja do intimnih identitetnih vprašanj vsakega posameznika.

Tako bo – ko bo – tudi pri nas. In kaže, da se je kljub vsemu že začelo. Brez lažne skromnosti – tudi zaradi besedil, ki so pred vami.

Bojan Radej, Andrej Klemenc